

боку держави. Загальновизнаним є ствердження: якщо держава не витрачається на навчання та виховання, вона витратиться на перевиховання. Сьогодні освіта потребує допомоги з боку держави, а завтра держава отримуватиме суттєву віддачу від освіти. Цьому має сприяти і подальше розширення існуючої багатоканальної системи фінансування галузі.

Для державного сектору вищої освіти важливим джерелом зростання чисельності студентів стало введення комерційного навчання; поряд з позабюджетним фінансуванням воно дозволило в загальному зберегти викладацькі колективи. Дане нововведення поширило можливості ВНЗів у відношенні формування структури нового добору і продемонструвало їх спроможність реагувати на ринкові потреби. Але, в системі освіти зокрема, вищої, необхідним є державне регулювання для забезпечення оптимального поєднання платної та безкоштовної освіти. Розрахунок тільки на самоорганізацію та силу "свободи" не виправдовується: адже ринок не забезпечує тієї ролі, яку призначена відігравати держава в соціальних процесах.

Не менш важливим для відтворення людського капіталу є охорона здоров'я. Цікаво, що результати деяких наукових досліджень свідчать про те, що здоров'я людини лише на 8-10 % залежить від системи охорони здоров'я, ще на 20 – від екологічних умов, ще на 20 визначається генетичними чинниками і на 50 % здоров'я людини залежить від її способу життя (раціональний режим праці та відпочинку, гігієна раціонального харчування, відсутність шкідливих звичок, нормальна маса тіла, профілактика стресів, загартовування тощо) [8, с.88-90]. Слід зазначити, що є й інші дані наукових досліджень, які відносять на рахунок генетичних чинників значно більшу частину нашого здоров'я, однак ніхто не заперечує важливого значення здорового способу життя. Тому витрати, пов'язані з упровадженням здорового способу життя, також необхідно відносити до інвестицій у людський капітал [7, с.35].

На думку провідних учених України і урядовців, до першочергових проблем поліпшення охорони здоров'я, її адаптації до ринкових умов необхідно віднести розв'язання проблем недостатності фінансових і, насамперед, бюджетних ресурсів для забезпечення ефективної діяльності системи охорони здоров'я. За показником витрат на охорону здоров'я в розрахунок на одного жителя Україна посідає 111-те місце серед 191 країни світу та 8-ме – серед пострадянських республік. Хоча обсяги державного фінансування останніми роками збільшувалися, сума позабюджетних надходжень не переви-

щувала 10% (у США ця частка становить 48%, у Греції-42%, Португалії-40%, Італії, Ізраїлі, Австрії-27%, Канаді-26%, Німеччині-22%) [1, с.276].

Фіскальні обмеження змусили суттєво скоротити фінансування системи охорони здоров'я як частки у ВВП і як частки у витратах уряду України. Внаслідок цього якість медичних послуг погіршилася, а значне зростання рівня неформальних виплат впливає на справедливість їхнього надання.

Не менш важливим при визначенні стану і динаміки інвестицій в людський капітал є характеристика ринку праці, який пережив великий потрясіння при перехідній економіці. Дуже низький рівень безробіття до набуття незалежності зріс вдвічі – до 11,7% у 2000 році і лише трохи зменшився до 9,1% у 2003 році [1, с.267].

Надзвичайно важливим є необхідність розуміння і втілення в життя того, що при створенні робочих місць головним мають стати інвестиції в людський капітал, а не фізичний капітал для кожного такого місця [9, с.217-225].

Таким чином, аналіз стану інвестицій в людський капітал показує, що тенденції у відтворенні людського капіталу будуть залежати від позицій усіх його учасників: держави, підприємств і організацій, населення. Якщо їхня поведінка буде економічно і соціально ефективною, то негативні тенденції, перераховані вище, вдасться блокувати.

Створення ефективних механізмів фінансування відтворення людського капіталу – необхідна умова прогресу в соціально-трудовій сфері. Взаємодоповнення інвестицій в людський капітал на різних рівнях вимагає принципово нової взаємодії держави, роботодавців, кожного працюючого у формуванні достатнього обсягу і динаміки зростання джерел фінансування людського капіталу.

1. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) / А.С. Гальчинський, З.С. Варналії, В.М.Гєєць; Ін-т економ. прогнозування НАН України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416с.
2. Добрынин А.И., Дятлов С.А., Коннов В.А., Курганский С.А. Производительные силы человека: структура и формы проявления. – СПб: Изд-во СПбУЭФ, 1993. – 163с.
3. ПРООН, Україна: звіт з людського розвитку за 2003 рік. – К., 2003, с.26.
4. Статистичний щорічник України за 2001 рік. Державний комітет статистики. – К.: Техніка, 2002. – 644 с.
5. Обучение и подготовка к трудовой деятельности в обществе, основанном на знаниях // Международное бюро труда, Женева, 2002 – 186с.
6. Knowledge for Development Report 1998/1999. – Washington (DC) – Oxford, 1999, p.20.
7. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К., Знання, 2001. – 254 с.
8. Лаптев А.П. Здоровье – фундамент деловых успехов // Управление персоналом. – 1997, №10. – с. 88-90.
9. Суїменко Є. Межа доцільності і оцінка громадянами України "великої" і "малої" приватизації // Україна 2002. Мониторинг соціально них змін / за ред. В.Вороны, М.Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002, 668с.

Надійшла до редколегії 12.09.05

Д.Ф. Ковальчук, здобувач

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена актуальній проблемі створення банківських об'єднань, визначенню нових тенденцій концентрації банківського капіталу в банківській системі України, обґрунтуванню необхідності та наслідків створення банківських об'єднань в умовах трансформаційної економіки.

This article is dedicated to an urgent problem of creating banks associations, it defines new tendencies in the new concepts of bank capital in Ukrainian bank system, substantiates the necessity and consequences of creating banks associations in the conditions of economic transformations.

Розвиток банківської системи України за останні роки продемонстрував позитивну динаміку основних показників діяльності, що забезпечує його конкурентоспроможність і сприяє вступу України до СОТ. Зростання чистих активів банківської системи відбулося передусім за рахунок нарощування обсягів кредитних операцій. Збільшення балансового капіталу банківської системи України відбулося головним чином шляхом зростання обсягу статутного капіталу та фінансового результату. Випереджаючими темпами продовжували зростати довгострокові кредити.

Рівень концентрації банківського капіталу України по відношенню до банківських систем провідних країн світу свідчить про значне відставання нашої країни від провідних банків розвинутих країн.

Концентрація банківського капіталу на базі створення різних типів об'єднань є загальносвітовою тенденцією, що охоплює країни з різним рівнем економічного розвитку. В США банківські холдинги стали основною формою організації комерційних банків вже спочатку 80-х років. В Японії комерційні і трастові банки контролюють до 40% всієї бан-

ківської системи країни. Переважно за допомогою банківського капіталу розвивалися фінансово-промислові групи Франції. Банки Німеччини контролюють більш 50% акцій провідних корпорацій країни. Насьогодні здійснюється злиття банків у багатьох країнах, що значно змінює рейтинг світових банківських холдингів [2].

Дослідження процесів інтеграції різних форм концентрації капіталу, проведені вітчизняними вченими, свідчать про те, що концентрація капіталу в Україні здійснювалась як у формі стратегічних альянсів (на договірній основі) так і на основі прав власності (злиття і поглинання).

Закон України "Про банки і банківську діяльність" передбачає нові для нашої банківської системи типи об'єднань. Українські банки можуть створювати банківські корпорації, банківські холдингові компанії, можуть бути учасниками і ініціаторами створення фінансових холдингових груп, а також учасниками фінансових груп [1].

Необхідність капіталізації вітчизняних банків пов'язана з вимогами зменшення ризиків збитків їх вкладників, кредиторів і інвесторів в умовах економічної нестабільності і невизначеності.

Присутність на фінансовому ринку України іноземних банків суттєво посилює конкуренцію та стимулює українські банки впроваджувати нові види послуг і конкурувати за асортиментом продуктів і якістю послуг. Але недостатня ефективність банківських операцій, посилення вимог до рівня достатності банківського капіталу спонукає банки формувати нову стратегію свого розвитку, спрямовану, в першу чергу, на створення сучасної системи фінансового посередництва, що створює об'єктивні передумови для консолідації банківської системи.

Злиття і поглинання – це один із шляхів підвищення ефективності банківського бізнесу. Останнім часом в українській банківській системі крупні угоди по злиттю і поглинанню проводились з метою більш швидкого зростання ринкової частки за рахунок регіональної експансії і поширення клієнтської бази. Окрім цього, консолідація і зміцнення позицій проводилась за рахунок створення так званих "фінансових супермаркетів" за рахунок поширення спектра продуктів і послуг, які надаються клієнтам.

До проблем, які гальмують процеси концентрації в банківській сфері можна віднести, по-перше, непрозорість структури власності; по-друге, складні умови злиття, що передбачені вітчизняним законодавством. Вони потребують спрощення процедури злиття і поглинання на українському банківському ринку [3].

На ринку корпоративних цінних паперів, зокрема банківських облігацій, найактивнішими в 2003-2005 роках були провідний в Україні універсальний комерційний банк "Аваль" та АКБ "Раффайзенбанк". Банк "Аваль" активно працює в сфері банківського, страхового бізнесу і бізнесу управління активами. Особлива увага приділяється розвитку роздрібних фінансових продуктів і послуг [5]. Нещодавно банк "Аваль" і "Раффайзенбанк" через поглинання утворили банківське об'єднання.

Якщо говорити про перспективи нового об'єданого банку, то він буде більш конкурентоспроможним і стійким, надасть більше можливостей для клієнтів, більше недорогих і довгострокових ресурсів для кредитування підприємств і населення.

Банк "Аваль" вже пропонує широкий спектр банківських, страхових, інвестиційних, факторингових та інших послуг. Об'єднаний банк буде активно розвивати програму з іпотечного та споживчого кредитування.

Міцному банку будуть більш доступні крупні проекти з комерційного кредитування і проектного фінансування підприємств.

В межах цього банківського об'єднання послідовно будуть вирішувати ся задачі залучення західного капіталу в реальний сектор економіки України. Корпоративні і приватні клієнти з часом оцінять обслуговування в

одному з найкрупніших банків країни і можливість одержати доступ до найсучасніших фінансових послуг.

Розвиток регіонального бізнесу, мережа якого становить по банку "Аваль" близько 1400 відділень і філіалів, розташованих у великих містах, обласних та районних центрах, містах обласного підпорядкування та окремих селах, потребує підвищення кваліфікації регіональних спеціалістів – це основне завдання банківського об'єднання найближчим часом.

Завершення інтеграції бізнесів потребує інвестицій в автоматизацію, підвищення технологічності, рівня кваліфікації персоналу регіональної мережі банківського об'єднання, в першу чергу – робітників "фінансових супермаркетів". Також необхідною умовою інтеграції є розробка бізнес-плану, зростання капіталізації за рахунок власного прибутку, збільшення активів, наявність ефективного кредитного портфелю із оптимальною структурою та міцною ресурсною базою.

Інтеграція банківського бізнесу дозволить надати поштовх подальшому розвитку корпоративного бізнесу (Wholesale banking) та "фінансових супермаркетів".

Метою корпоративного бізнесу є задоволення потреби в інвестиційних ресурсах і фінансових технологіях, які забезпечували б більш швидке зростання капіталу і бізнесу корпоративних клієнтів. В межах цієї моделі банківське об'єднання повинно розвивати наступні види банківського бізнесу: корпоративний, інвестиційний, лізинг, управління активами, міжнародний бізнес, private banking [4].

Сучасна модель корпоративного бізнесу передбачає надання клієнтам комплексного пакету фінансових продуктів, які дозволять забезпечити більш інтенсивне зростання капіталу середніх компаній, насамперед, промислових, що сприятиме додатковій стійкості, зростанню фінансових ресурсів не тільки через посередництво банківського сектору, але й через фінансові ринки. Підприємства середнього бізнесу зможуть залучити за допомогою банківських об'єднань вітчизняний і іноземний капітал, збільшити можливості модернізації своїх технологій. Активний розвиток лізингового бізнесу можливий шляхом використання лізинговими компаніями ресурсів міжнародних фінансових інститутів, які теж стануть доступними завдяки об'єднанню банків. Інтеграція бізнесу дозволяє створити ще один реальний канал переозброєння вітчизняної промисловості і оновлення основних фондів.

Метою "фінансового супермаркету" є задоволення потреби клієнтів в отриманні якісних, зручних фінансових послуг за мінімальний час обслуговування. Роздрібний сегмент фінансового ринку стане основним джерелом надання комплексного сервісу банківського об'єднання. Стратегічна модель розвитку банків в умовах корпоративного управління повинна враховувати, на наш погляд, такі основні тенденції, як: консолідацію банківського бізнесу, поширення регіональної мережі банків, формування групи найсильніших банків загальнонаціонального масштабу з розгалуженою мережею, розвиток роздрібного бізнесу комерційних банків; формування крупних фінансових груп, до складу яких входять не тільки банківські установи, але й інвестиційні та страхові компанії; вихід на ринок крупних міжнародних банківських установ шляхом відкриття дочірніх банків в Україні і придбання часток в статутних капіталах українських банків; посилення конкуренції на фінансовому ринку і зростання кількості і якості фінансових послуг.

Отже, створення банківських об'єднань – це складний економічний процес. Але їх створення в Україні розглядається нами як необхідна умова подальшого реформування вітчизняної банківської системи, виходу її на рівень світових стандартів організації банківського бізнесу.

централізація капіталу. – Х "БізнесІнформ" – 2000.4. Девіс Стівен М. "Боротьба за вдосконалення всесвітнього корпоративного управління"/ Економічні реформи сьогодні. – 1999 – №25. 5. Дьюбіел Стенлі. "Корпо-

ративне управління: вдосконалення методів організації роботи корпорацій". /Економічні реформи сьогодні. – 1999 – №25.

Надійшла до редколегії 16.09.05

Р.Р. Білик, директор аудиторської компанії "ДК-Україна"
С.М. Ревич, фінансовий директор аудиторської компанії "ДК-Україна"
Т.О. Люта, начальник відділу ДПІ у Святошинському р-ні м. Києва

ГАРМОНІЗАЦІЯ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ ТА ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена ефективному поєднанню інтересів держави та платників податків в процесі реформування податкової системи України. Розглядаються ознаки кризового стану податкових відносин, можливості та способи його подолання.

The article is dedicated to effective joint of economical interests of the state and payers of taxes during process of Ukrainian tax system reforms. The signs of crisis condition of tax relations are discussed, possibilities and methods of its solutions.

Одним з ключових критеріїв успіху економічних реформ в Україні є створення ефективної системи оподаткування. Це можливо лише у випадку ефективного поєднання інтересів суб'єктів господарювання-платників податків та держави, встановлені партнерських стосунків між ними при сплаті та адмініструванні податків.

Застосування податків є одним з економічних методів управління і забезпечення взаємозв'язку загальнодержавних інтересів з комерційними інтересами підприємців та підприємств, незалежно від відомчого підпорядкування, форм власності та організаційно-правових форм функціонування. З допомогою податків визначаються взаємовідносини підприємців і підприємств всіх форм власності з бюджетами всіх рівнів, регулюється зовнішньоекономічна діяльність, встановлюється режим інвестиційної діяльності.

Вочевидь, роль та значення податків у суспільному прогресі визначається саме поняттям інтересів, співвідношенням між інтересами різних соціальних груп, боротьбою за домінування тих чи інших інтересів, їх успішним збалансуванням. Тому природа податку має суперечливий характер, відображаючи різнопланові та суперечливі мотивації платників.

Згадана проблема знаходиться в центрі уваги вітчизняних науковців та практиків, що досліджують питання побудови податкової системи. Серед найбільш вагомих робіт, пов'язаних з її дослідженням можна назвати праці відомих вітчизняних вчених: В.Л.Андрущенко, С.А.Буковинського, В.В.Буряковського, З.С.Варналій, О.Д.Василика, Н.І.Вдовиченка, А.С.Гальчинського, В.М.Геєця, А.І.Даниленка, В.М.Опаріна, А.М.Поддєрьогіна, В.М.Федосова, С.І.Юрія та інших.

Світовий досвід побудови податкових систем переконливо доводить, що ефективність та оптимальність діючої податкової системи полягає саме в мистецтві збалансовувати взаємовідносини держави та платників податків. Саме врахування принципу розумного компромісу інтересів дає можливість зняти гостроту питання повної та добровільної сплати податків.

Сучасний стан податкової системи України свідчить про той факт, що вона вичерпала позитивний потенціал фіскальної спрямованості і направлена, переважно, на задоволення сьогодишніх потреб держави – вирішення проблем забезпечення функціонування переважно за рахунок платника податку, без врахування середньотривалих наслідків такого підходу. Це особливо чітко проявилось з прийняттям та введенням в дію Закону України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів України" від 25 березня 2005 року № 2505-IV, яким до законодавчих актів, що регулюють порядок справляння окремих податків було введено ряд суттєвих змін, що значно погіршили становище платників податків, без врахування реалій їх існування.

Держава, вирішуючи складні соціальні проблеми, що накопичилися в кризовий період, намагається про-

довжувати в податкових відносинах виходити з пріоритету інтересів наповнення бюджету. Однак, на нашу думку, при цьому обидві сторони податкових відносин є незадоволеними їх якістю.

Поведінку платника податку визначає примусова мотивація, він не відчуває себе партнером держави у вирішенні складних соціально-економічних проблем, залишається незадоволеним якістю державних послуг, що надаються за рахунок сплачених податків, є відстороненим від вирішення питання спрямування бюджетних коштів. Це, з одного боку, призводить до зростання тіньового сектору економіки, з іншого – сприяє появі засобів опосередкованого впливу платників на перерозподіл фінансових потоків, зокрема через лобіювання своїх інтересів у представницьких органах влади. Тобто, в кінцевому рахунку, примусова мотивація платників податків, ігнорування їх соціально-економічних інтересів, сприяє появі корупційних схем ухилення від сплати податків.

Можна виділити такий перелік основних ознак кризового характеру відносин між державою та платниками податків:

- ♦ відсутність механізму захисту законних інтересів та прав платника податків що спричиняє одностороннє домінування інтересів держави у податкових відносинах;
- ♦ недостатнє науково-теоретичне обґрунтування впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання як розширення чинної податкової бази, так і встановлення нових податків;
- ♦ недостатня розробка та обґрунтування механізму відповідальності суб'єктів податкових відносин за порушення податкового законодавства, порушення в процесі перевірок суб'єкта підприємництва, прийняття необґрунтованих рішень про примусове стягнення заборгованості;
- ♦ відсутність форм та методів участі громадян та широких підприємницьких кіл в обговоренні проектів змін податкових законів, що стосуються безпосередньо їх інтересів;
- ♦ неналежна дієвість системи співробітництва громадських організацій, що захищають інтереси платників податків з виконавчою та законодавчою гілками влади;
- ♦ неадекватність контролю з боку громадськості за витрачанням податкових надходжень у бюджети всіх рівнів, суспільній потребі в такому контролі.

Оскільки головним призначенням податкової системи є забезпечення достатнього рівня податкових надходжень для створення належних умов функціонування держави, перехід від фіскальної її спрямованості до стимулюючої соціально-економічний розвиток, можливий лише за умови вищого рівня збирання податків і зборів на підставі добре налагодженої співпраці та взаєморозуміння всіх суб'єктів податкових відносин.

Ігнорування інтересів платників податків створює серйозні обмеження щодо використання податкової політики як фактора економічного розвитку та суспільного добробуту. Виходячи з цього, відмітимо односторонність та обме-